

Відгук
офіційного опонента
про дисертацію на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук Коваленка Бориса Олексійовича
«Мовно-культурний ареал Поділля в історії української
літературної мови кінця XIX – початку XX ст.»
зі спеціальності 10.02.01 – *українська мова* (Київ, 2021)

В українському історичному мовознавстві є коло важливих питань, які, хоча й не залишалися поза увагою дослідників, потребують нині нових підходів і поглибленого осмислення з позицій сучасних досягнень лінгвістики для відтворення об'єктивної картини історії української літературної мови на широкому культурно-історичному тлі.

Роль мовно-культурного ареалу Поділля в історії української літературної мови кінця XIX – початку XX ст. у дисертаційній праці Б.О. Коваленка постає в новому ракурсі завдяки тому, що дисертант поклав в основу свого дослідження художні й публіцистичні тексти-рукописи письменників, які репрезентують Поділля, а також правлені ними прижиттєві видання їхніх творів. Зіставлення рукописів із опублікованими виданнями з урахуванням мовної специфіки фольклорних та етнографічних записів із цього регіону дозволило дослідникові побачити живу об'єктивну картину мовної практики С.В. Руданського, А.П. Свидницького та М.М. Коцюбинського, відтворити чимало особливостей їхнього ідіолекту, які раніше залишалися поза увагою мовознавців, повніше схарактеризувати названих авторів як мовних особистостей і їхню роль у розвитку української літературної мови, зокрема у виробленні її норм, а також глибше осмислити питання про взаємодію літературної мови і діалектів. Прочитання рукописних текстів у культурно-історичному контексті кінця XIX – початку XX ст. спричинило й нові мовно-естетичні оцінки творчої спадщини письменників, і поглиблене осмислення ролі мовно-культурного ареалу

Поділля в історії тогочасної української літературної мови. З огляду на зазначене вище вважаємо, що розглядана дисертаційна праця Б.О. Коваленка є *актуальною*.

Мовна специфіка Поділля та її вплив на становлення української літературної мови були предметом зацікавлення багатьох вітчизняних лінгвістів. Окремі аспекти цього питання розглядали зокрема І.К. Білодід, П.П. Доценко, П.П. Плющ, А.М. Поповський, І.Г. Матвіяс, В.М. Русанівський; Т.А. Космеда, Т.Ф. Осіпова та Н.В. Піддубна та ін. Проте Б.О. Коваленко у своїй дисертації *вперше в українській лінгвістиці* з'ясував роль мовно-культурного ареалу Поділля кінця ХІХ – початку ХХ ст. у становленні й розвитку загальнонаціонального літературного стандарту, зокрема показав значення мовної практики письменників-подолян, специфіки їхнього ідіостилю в історії української літературної мови на широкому фольклорно-етнографічному тлі, що зумовлює *наукову новизну* дисертаційного дослідження.

Названі здобутки дисертаційної праці поглиблюють *теоретичну базу* для розвитку теорії та методології дослідження історії української літературної мови, подальших розвідок щодо ролі в ній мовотворчості письменників на основі їхніх автентичних текстів, а також для вивчення зв'язку українських говорів з урахуванням їхньої динаміки з літературною нормою української мови кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Практична цінність дисертаційної праці Б.О. Коваленка полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані у викладанні курсів історії української літературної мови, історії українського мовознавства, лінгвостилістики та спецкурсів, присвячених мовотворчості письменників-подолян; при укладанні сучасних нормативних словників української мови і словників українських народних говорів; для поглиблення знань про історію становлення сучасних норм української літературної мови.

Дослідник поставив перед собою мету «визначити роль мовно-культурного ареалу Поділля в історії української літературної мови кінця

XIX – початку XX ст.» (с. 31). Вказаної мети, на нашу думку, дисертант досягнув, розв'язавши низку логічно й чітко окреслених завдань із застосуванням відповідних наукових методів. Цими методами дослідник володіє добре, що й забезпечило достовірність отриманих результатів дисертаційної праці.

Об'єкт і предмет дослідження сформульовано чітко.

Матеріал дослідження і його мета зумовили структуру дисертації. Окрім вступу, вона містить 5 розділів із висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаної наукової літератури та опрацьованих джерел (385 позицій), перелік умовних скорочень. Загальний обсяг дисертаційної праці становить 473 с., обсяг основного тексту – 406 с.

Дисертаційне дослідження Б.О. Коваленка спирається на міцне *теоретичне підґрунтя*, на здобутки української лінгвістики XX – початку XXI ст., ґрунтовно проаналізовані й осмислені у проекції на роль мовотворчості письменників у розбудові української літературної мови, зокрема у виробленні її норм.

Потужною є *джерельна база* дисертації, яку становлять фольклорні та етнографічні записи другої половини XIX ст., рукописи / автографи, авторизовані й неавторизовані списки творів С.В. Руданського, А.П. Свидницького та М.М. Коцюбинського; діалектологічні дослідження та різні лексикографічні праці кінця XIX – початку XX ст., а також архівні матеріали, які зберігаються в різних установах України й за кордоном. Ґрунтовне опрацювання названих джерел дозволило дисертантові заглибитися не тільки в автентичну мову текстів, а й у мовну картину світу подолян розгляданого періоду .

Природно, що в першому розділі «Українське народне мовлення кінця XIX ст. на Поділлі у контексті становлення літературної мови» предметом пильної уваги дисертанта стало обґрунтування важливості дослідження саме рукописної спадщини класиків української літератури, адже тільки першоджерела достовірно засвідчують живу мовну матерію минулого,

